

הרב רוד אסולין

בסוכות תשבו שבעת ימים

מהותה של הסוכה במשנת רבי אליעזר

א. פתיחה

שיטה מיוחדת מצינו לרבי אליעזר ביחסו אל מצות ישיבה בסוכה. ואף ששיטה זו לא התקבלה להלכה על כל מרכיביה, הרי היא מעוררת לחשיבה ולהעמקה ביחס למשמעות מצות סוכה. נעיין בתפיסתו הרחבה של רבי אליעזר, ובתפיסתם של חכמים החולקים עליו במצוה זו.

ב. חובת אכילה בסוכה

שנינו במשנה סוכה:

רבי אליעזר אומר: ארבע עשרה סעודות¹ חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה. וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה, חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד.

[משנה סוכה, ב, ו]

רבי אליעזר מחייב כל אדם באכילת שתי סעודות בכל יום ויום בסוכה בימי החג. חכמים אינם מודים לו בזה, ולדעתם רק האכילה בליל יום טוב הראשון היא חובה, ובשאר הימים אדם אינו חייב לאכול אם אינו רוצה, אלא שאם רוצה לאכול, הרי שחייב לעשות זאת דווקא בסוכה.

הגמרא מסבירה את סיבת המחלוקת בין רבי אליעזר לחכמים:

מאי טעמא דרבי אליעזר? 'תשבו' (ויקרא כג, מב) – כעין תדורו; מה דירה – [סעודה] אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה – אחת ביום ואחת בלילה. וחכמים? כדירה; מה דירה – אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל [אם רוצה אוכל, אם אינו רוצה אינו אוכל], אף סוכה נמי – אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל.

[בבלי סוכה, כז ע"א]

¹ נציין שבמשנה פאה מצינו שיעור זה של ארבע עשרה סעודות לשער מידתו של עני שאינו רשאי ליטול מן הקופה: "מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי, מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה" (משנה פאה, ח, ז).

רבי אליעזר וחכמים נחלקו במשמעות הכתוב "בסוכות תשבו שבעת ימים" – מה טומנת בחובה המילה "תשבו"? לשיטת רבי אליעזר היא מחייבת דירה ביום ובלילה, וממילא היא מחייבת אכילת שתי סעודות בכל יממה. ואילו לשיטת חכמים, מילה זו לא באה לחייב אכילה דווקא, שהרי גם בביתו אין האדם מחויב לאכול אם אינו רוצה. אם נחدد קצת יותר את מחלוקתם, נבחין לשיטת רבנן יש להעתיק את הנוהג הרגיל של האדם מדירתו אל הסוכה. אין צורך לשנות דבר מהרגלו. לשיטתם, עיקר הצינוי בא לומר לאדם להמשיך את חייו הרגילים, כפי שהוא רגיל לחיות בביתו בשאר ימות השנה, ולנהוג בדומה לכך בסוכה. לעומת זאת, רבי אליעזר סבור, שהעיקרון של "תשבו כעין תדורו" אינו כדירה רגילה; אם בשאר ימות השנה רשאי האדם, כמובן, שלא לאכול כלל, בימי החג הוא אינו רשאי. יש ליצור ישיבה אידיאלית, ישיבה שיש בה מגורים מלאים בתוך הסוכה, ולכן הוא מחייב אכילת שתי סעודות בסוכה בכל יום.²

מרכיב שני בחובת אכילה בסוכה הוא באפשרות להשלים את האכילה ביום טוב ראשון:

ועוד אמר רבי אליעזר: מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון – ישלים לילי יום טוב האחרון של חג. וחכמים אומרים: אין לדבר תשלומין, ועל זה נאמר: 'מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות' (קהלת א, טו).
[משנה סוכה, שם]

האפשרות להשלים את שהחסיר אדם באכילתו ביום טוב ראשון מעלה קושי גדול לשיטתו של רבי אליעזר, שכן הוא עצמו קבע שחובת האכילה היא שתי סעודות בכל יום ויום, ולא רק ביום טוב ראשון!³

ואכן, בשל הקושי הזה קובעת הגמרא: "אמר בירא אמר רבי אמי: חזר בו רבי אליעזר".⁴ אלא שלא מבואר במפורש בגמרא מאיזה דין בדיוק הוא חזר בו? ונחלקו בזה המפרשים: לפי רש"י, רבי אליעזר חזר בו ממה שחייב שתי סעודות בכל יום;⁵ לעומת זאת, לדעת התוספות, רבי אליעזר חזר בו רק ממה שחייב להשלים ביום טוב האחרון, אך לא

² אמנם מצינו שרבי אליעזר מעדיף שאדם ביום טוב יקדיש עצמו "כולו לה'", "יושב ושונה" בבית המדרש - זאת לעומת האופציה של "כולו לכם", "אוכל ושותה" (בבלי פסחים, סח ע"ב; שם ביצה, טו ע"ב), ויש ליישב זאת עם דרישתו לאכול בסוכה שתי סעודות בכל יום, מה שמהווה לכאורה סתירה להעדרת בית המדרש על פני האכילה. **הערת העורך:** ניתן להציע ששם מדובר על "שמחת יום טוב" שהיא "רשות", ולכן היא מוגדרת כפי רבי אליעזר כ"חיי שעה" (בבלי ביצה, שם), והוא מעדיף את בית המדרש על פניה. מה שאין כן חובת הסעודה בסוכה, אף בחול המועד, היא חלק ממצות סוכה אליבא דרבי אליעזר, שכיון שאדם רגיל בכל יום לאכול שתי סעודות, לכן עליו לקיים נוהג זה גם בסוכה כחלק ממצות ישיבה בסוכה.

³ רש"י וכל הראשונים מעלים כאן קושי נוסף (ואולי רואים זאת אף כחלק מהקושיא עצמה): מה שיך להשלים ביום טוב אחרון, שהרי זה היום השמיני שבו אסור לשבת בסוכה משום 'בל תוסיף'? לפי רש"י נראה, שאכן המסקנה היא שההשלמה בשמיני עצרת היא ללא סוכה. והדברים ארוכים בראשונים ואחרונים ואכמ"ל.

⁴ בבלי סוכה, כז ע"א. גם בירושלמי, פ"ב ה"ז, הקשו קושיא זאת: "מחלפא שיטתיה של רבי אליעזר! ועונים שם: "למצוה הושווה" (בתוספות הנוסח: "למצוה חשובה") - היינו למצוה מלכתחילה. לפי הירושלמי, רבי אליעזר חזר בו רק ממה שחייב ארבע עשרה סעודות, ומעתה הוא סבור שזו רק **מצוה מלכתחילה** (ראו בפירושו קרבן העדה, שם, אך ראו גם פני משה שמפרש את הירושלמי כפירושו של רש"י).

⁵ רש"י, סוכה כט ע"א, ד"ה חזר בו. מסקנת רש"י אינה כמו הירושלמי. לפי רש"י, רבי אליעזר חזר בו לחלוטין מדעתו, ואינו מצריך כלל ארבע עשרה סעודות, אף לא מלכתחילה, וראו בהערה הקודמת.

חזר בו ממה שחייב ארבע עשרה סעודות בסוכה.⁶ אחת ההוכחות של התוספות לכך שרבי אליעזר עדיין אוהז בדעתו בחובת אכילת ארבע עשרה סעודות, היא ממה שמסופר בהמשך הגמרא על מה שאמר רבי אליעזר לאפוטרופוס של אגריפס המלך:

שאל אפוטרופוס של אגריפס המלך⁷ את רבי אליעזר: כגון אני, שאיני רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום, מהו שאוכל סעודה אחת ואפטר? אמר לו: בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך, ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך!

[בבלי סוכה, שם]

אכילה זו אינה סתם אכילה; רבי אליעזר רואה באכילה זו נתינת כבוד לה.⁸ אין משמעות ה"תשבו" של חג הסוכות, שכוללת בתוכה אכילה ומגורים, כמשמעות של דירה רגילה בביתו של אדם בכל ימות השנה. כאן חובת הישיבה היא לכבוד הקב"ה, ולכן גם אדם שאינו רגיל באכילת שתי סעודות מחויב לאכול בחג הסוכות סעודה נוספת לכבוד קונו. בירושלמי מופיע טעם אחר בהסבר שיטת רבי אליעזר:

מה טעמא דרבי ליעזר? נאמר כאן: 'תשבו' (ויקרא כג, מב), ונאמר להלן: 'ופתח אוהל מועד ישוב' יומם ולילה' (ויקרא ח, לה) – מה ישיבה שנאמר להלן עשה בה את הלילות כימים, אף ישיבה שנאמר כאן נעשה בה את הלילות כימים.

[ירושלמי סוכה, פ"ב ה"ז]

לפי הירושלמי, מקורו של רבי אליעזר הוא מהשוואת חובת ישיבה בסוכה למה שצוה הכהנים בימי המילואים שלפני חנוכת המשכן שלא לצאת מאהל מועד שבעה ימים.¹⁰ נראה שאין כאן השוואה חיצונית גרידא, שבשני המקומות נאמר "תשבו", אלא יש כאן תפיסה רחבה של רבי אליעזר שרואה את הישיבה בסוכה כדומה לשבעת הימים שבהם הכהנים מצויים באהל מועד בימי המילואים. מסתבר שישיבת הכהנים באהל מועד יומם ולילה שבעה ימים היתה הכנה ליום השמיני, יום חנוכת המשכן, ולהשראת השכינה

⁶ תוספות שם, ד"ה חזר בו, כתבו כך: "נראה לפרש חזר בו רבי אליעזר ממה שהיה מצריך סוכה, ולעולם ארבע עשרה סעודות בעי. ובירושלמי משני אמר רבי אחא למצוה חשובה, כלומר לכתחילה צריך לאכול בסוכה ואם לא אכל משלים בשמיני בלא סוכה". וראו את דברי האחרונים (מהרש"ל, מהרש"א, מהר"ם מלובלין ועוד) הדנים בדעת התוספות בעניין זה.

⁷ מדובר כאן באגריפס השני, ולא באביו אגריפס הראשון שמלך ביהודה לפני החורבן.

⁸ דברי רבי אליעזר כאן, שהיה מתלמידי בית שמאי, מזכירים את שיטת בית שמאי במשנה ברכות, ח, ז: "מי שאכל ושכח ולא בָּרַךְ – בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך; ובית הלל אומרים: יברך במקום שזכר". ובגמרא שם, נג ע"ב, מובא: "תניא, אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא בָּרַךְ, יחזור לראש הבירה ויברך?! אמרו להן בית שמאי לבית הלל: לדבריכם, מי ששכח ארנקי בראש הבירה, לא יעלה ויטלנה?! לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן?!".

⁹ בפסוק כתוב "תשבו".

¹⁰ נחלקו הפרשנים שם מהו בדיק האיסור. לדעת אבן עזרא וחזקוני, הכהנים היו רשאים לצאת בלילה ועיקר האיסור הוא לא להתעסק בדבר אחר באותם הימים. לדעת הרמב"ן, על פי חז"ל, מכאן לומדים גם מצוה לדורות שהכהנים אינם רשאים לצאת עד שיסיימו את עבודת המקדש של אותו יום.

שאיננה באותו היום. רבי אליעזר רוצה אפוא להורות שגם בישיבה בסוכה יש משום השראת שכינה, ולכן צריך להיות שם שבעה ימים ללא הפסק.

ג. אין יוצאין מסוכה לסוכה ואין עושין סוכה בחולו של מועד

השיחה שבין רבי אליעזר לאפוטרופוס של אגריפס המלך מעלה דין ייחודי נוסף:

ועוד שאלו [האפוטרופוס]: כגון אני, שיש לי שתי נשים אחת בטבריא ואחת בציפורי, ויש לי שתי סוכות אחת בטבריא ואחת בציפורי – מהו שאצא מסוכה לסוכה ואפטר? אמר לו: לא, שאני אומר: כל היוצא מסוכה לסוכה ביטל מצותה של ראשונה.

[בבלי סוכה, שם]

לשיטת רבי אליעזר, חייב אדם לקיים את מצות הסוכה בכל ימי החג בסוכה אחת בלבד, ואינו רשאי "לאכול ולישון היום בזו ולמחר בזו"¹¹. דין זה מתקשר גם לדין נוסף לשיטתו של רבי אליעזר:

תניא, רבי אליעזר אומר: אין יוצאין מסוכה לסוכה, ואין עושין סוכה בחולו של מועד. וחכמים אומרים: יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד.

[שם, כז ע"ב]

לשיטת רבי אליעזר, אין אפשרות להקים סוכה בחול המועד עצמו. קיים קשר מובהק בין שני הדינים הללו, אף שאין בהכרח תלות ביניהם; ניתן היה לחשוב, שאף שלרבי אליעזר אסור לצאת מסוכה לסוכה באמצע החג, מכל מקום, אדם שלא קיים את המצוה ביום טוב ראשון או באחד מימי החג, יקים סוכה וישב בה בימים שנתו. אך רבי אליעזר אינו סבור כן. לשיטתו, לא זו בלבד שאסור לצאת מסוכה לסוכה, אלא גם מי שלא קיים המצוה בחלק מהימים אינו יכול להקים סוכה בחול המועד ולשבת בה, אלא הוא הפסיד את המצוה. מה טעמו של רבי אליעזר? הוא דורש את הפסוק: "חג הסוכות שבעה ימים"¹², במשמעות: "עשה סוכה הראויה לשבעה"¹³, ולפי גרסתו של רש"י בגמרא: "עשה סוכה לשם חג של שבעת הימים"¹⁴. ואילו לדעת חכמים, הדרשה שונה: "עשה סוכה בחג", היינו שמותר לעשות גם בחג עצמו. שוב ניתן לראות שרבי אליעזר ממשיך בקו המחשבה שלו. מצות סוכה צריכה להיעשות בשלמותה, שבעה ימים מלאים, והיא צריכה להיעשות באותה הסוכה עצמה.

אמנם מצינו שאצל רבי אליעזר דין זה הוא רחב יותר, שכן לשיטתו גם בשאר הרגלים הוא דורש מהאדם שלא לצאת מביתו:

¹¹ רש"י, סוכה כז ע"א, ד"ה מהו שאצא מסוכה לסוכה.

¹² דברים טז, יג.

¹³ בבלי סוכה, כז ע"ב.

¹⁴ בירושלמי סוכה, פ"ב ה"ז, מוסבר ש"קנס קנסו רבי ליעזר שלא עשה סוכתו מערב הרגל". משמע שזה איסור מדרבנן ולא מדאורייתא.

תנו רבנן: מעשה ברבי אלעאי שהלך להקביל פני רבי אליעזר רבו בלוד ברגל, אמר לו: אלעאי, אינך משובתי הרגל. שהיה רבי אליעזר אומר: משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל, דכתיב: 'ושמחת אתה וביתך' (דברים יד, כו).

[שם]

לא ברור מדבריו האם יש בזה לשיתו איסור ממש, או שרק הוא רק משבח את מי שעושה כן.¹⁵ על כל פנים, גישה זו ממשיכה ומקבילה באופן ברור לעמדתו בחג הסוכות; שמחת החג המלאה תקיים רק כאשר אדם נשאר בביתו ועם משפחתו במשך כל ימי הרגל. אולם בשונה משאר הרגלים – שבעצם ההישארות בבית אין הוא מקיים מצוה המיוחדת לחג מלבד מצות שמחת החג, שהיא כללית לכל הרגלים – בחג הסוכות האדם מקיים את מצות סוכה רק בדרך הזאת, היינו שהוא שוהה בה בכל ימי החג, ואוכל בכל יום שתי סעודות בסוכה. מסתבר, שלשיתו כך גם מתקיימת מצות שמחת החג, דרך האכילה בסוכה.

ד. "אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו" – דין סוכה שאולה וגזולה וסוכה ברשות הרבים

בסוגיה נוספת נחלק רבי אליעזר על חכמים, וגם כאן ניתן לראות המשך ישיר לתפיסתו של רבי אליעזר:

תניא, רבי אליעזר אומר: כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חבירו, דכתיב: 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים' (ויקרא כג, מ) – משלכם; כך אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו, דכתיב: 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' (דברים טז, יג) – משלך. וחכמים אומרים: אף על פי שאמרו 'אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון בלולבו של חבירו', אבל יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו, דכתיב: 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות' (ויקרא כג, מב) - מלמד שכל ישראל ראויים לישוב בסוכה אחת.

[שם]

רבי אליעזר משווה את מצות ארבעת המינים למצות סוכה; בשניהם חייב אדם להשתמש בחפץ מצוה שלו ולא בשל חבירו. כשם שבמצות לולב דורשים 'ולקחתם לכם – משלכם',¹⁶ כך רבי אליעזר דורש: 'חג הסוכות תעשה לך – משלך'. לעומת זאת, חכמים סבורים ש"כל ישראל ראויים לישוב בסוכה אחת".¹⁷ ועוד מצינו מחלוקת בין רבי אליעזר וחכמים, שמתקשרת למחלוקת הקודמת:

¹⁵ בירושלמי סוכה, פ"ב ה"ה, הנוסח הוא: "אין שבחו של תלמיד חכם להיות מניח את ביתו ברגל והולך לו". נראה מזה שזה דין מיוחד לתלמידי חכמים, שראוי שינהגו כך, אך הוא אינו מחייב כל אדם.

¹⁶ בבלי סוכה, מא ע"ב.

¹⁷ רש"י סוכה כז ע"ב, ד"ה כל האזרח ישבו בסוכות כתיב: 'דמשמע: סוכה אחת לכל ישראל, שישבו בה זה אחר זה, ואי אפשר שיהא לכולן, ולא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא על ידי שאלה'.

תנו רבנן: סוכה גזולה, והמסכך ברשות הרבים¹⁸ – רבי אליעזר פוסל,
וחכמים מכשירין.

[שם, לא ע"א]

ומסביר על כך רב נחמן בגמרא:

אמר רב נחמן: מחלוקת בשתוקף את חבירו והוציאו מסוכתו. ורבי אליעזר
לטעמיה, דאמר: אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו.

[שם]

לדינים אלו יש קשר מובהק לדינים הקודמים: לא זו בלבד שאדם חייב לשהות בסוכה אחת
בכל שבעת ימי החג, ולאכול שם בכל יום שתי סעודות, אלא שסוכה זו צריכה להיות דווקא
שלו, וברשותו, והוא אינו יכול לצאת ידי חובה בסוכה של חברו. כמובן, שלדינו של רבי
אליעזר יש משמעות מרחיקת לכת ביחס לאופיו של החג: כל משפחה חייבת לקיים את
החג בסוכה שלה, ואין אפשרות להתארח בסוכה של חברים ובני משפחה, וממילא גם אין
אפשרות לארח.

אם נשווה בין מצות ישיבה בסוכה למצות אכילת קרבן פסח, הרי שבפסח יש דין של
אכילת קרבן הפסח בחבורה, "אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תֹכְסוּ עַל הַשֶּׁה"¹⁹. חבורה יכולה (ולעתים אף
צריכה) להיות מורכבת מכמה משפחות יחד שנמנות על שה אחד, והן חייבות לגמור את
אכילתו עד חצות או עד עלות השחר.²⁰ כאן, לעומת זאת, החובה היא משפחתית – לשבת
בסוכה של המשפחה,²¹ ולא בסוכה של אדם אחר. לעומת זאת, לדעת חכמים, כל ישראל
ראויים לשבת בסוכה אחת! מנימת הדברים של חכמים נראה שיש כאן תפיסה שונה
משיטתו של רבי אליעזר. לשיטתם, קיימת מעלה גדולה בכך שישראל ראויים לישב בסוכה
אחת, ואף אם אין זה סביר במציאות רגילה, מכל מקום, אם משפחות מתארחות אלו אצל
אלו בסוכה הרי שיש בזה מעין "סוכה אחת" גדולה של כלל ישראל. לעומת זאת, לשיטת
רבי אליעזר, כל אדם צריך לצאת ידי חובה בסוכה שלו.

ה. הסוכה – דירת קבע

הגמרא בסוכה מציינת שמספר תנאים נוקטים ב'שיטה', שסוכה צריכה להיות דווקא דירת
קבע, ולא דירת עראי.²² בין התנאים הסבורים כך, מצוי גם רבי אליעזר:

¹⁸ רש"י, ד"ה והמסכך ברשות הרבים: "הא נמי גזל הרבים".

¹⁹ שמות יב, ד.

²⁰ מחלוקת רבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה בבבלי ברכות, ט ע"א.

²¹ זה מזכיר את מצות חנוכה "נר איש וביתו", שהיא חובת הבית והמשפחה ולא חובת הפרט.

²² ההלכה לא נפסקה כך, כיון שקיימא לן ש"אין הלכה כשיטה", כלומר קבוצת חכמים ההולכת כולה בשיטה
אחת (ראו בבבלי בבא מציעא, סט ע"א). אמנם בכמה מן ההלכות של אותם חכמים נפסקה הלכה כמותם
מטעם אחר, ראו: הלכות הרא"ש, סוכה, פרק א, סימן י; חידושי הריטב"א, סוכה, ב ע"א, ד"ה ויש שפסקו;
שם, ג ע"א, ד"ה אבל בפלוגתא; שם, ד"ה אבל הרי"ף.

אמר אביי: רבי, ורבי יאשיה, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבן גמליאל, ובית שמאי, ורבי אליעזר, ואחרים, כולהו סבירא להו: סוכה דירת קבע בעינן.
[שם, ז ע"ב]

אביי מציין את דעתו של רבי אליעזר המופיעה במשנה:

העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל – רבי אליעזר פוסל מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירין.

[משנה סוכה, א, יא]

רש"י מפרש שלשיטת רבי אליעזר אין סוכה כזו "נאה לדירה"²³, ולכן היא פסולה. ומצינו לשיטת רבי אליעזר דין נוסף ביחס לסכך:

מחצלת קנים גדולה – עשאה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה, (עשאה) לסיכוך מסככין בה ואינה מקבלת טומאה; רבי אליעזר אומר: אחת קטנה ואחת גדולה – עשאה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה, לסיכוך מסככין בה ואינה מקבלת טומאה.

[שם]

לפי הסברו של רב פפא בגמרא, רבי אליעזר מחמיר גם כאן.²⁴ לשיטתו, סתם מחצלת, בין גדולה ובין קטנה, נעשית לשכיבה ופסולה, ורק אם עשה בפירוש את המחצלת לצורך סיכוך הרי היא כשרה.

בשני הדינים הללו אנו שוב מוצאים את עמדתו הנחרצת של רבי אליעזר ביחס לסוכה. הסוכה חייבת להיות דירה של ממש, 'דירת קבע', 'דירה נאה', ואינה יכולה להיעשות 'כמין צריף'. כמו כן, הסיכוך חייב להיות לשם מצות הסוכה, ואין להתיר לסכך במחצלת אלא אם כן נעשתה בכירור לשם הסוכה.

ו. מאימתי מזכירין גבורות גשמים

מצינו מחלוקת נוספת בחג הסוכות, בין רבי אליעזר ורבי יהושע, שקשורה בצורה עקיפה למצות סוכה – מאימתי מתחילין לומר בתפילה "משיב הרוח ומוריד הגשם":

מאימתי מזכירין גבורות גשמים? רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג. רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג. אמר לו רבי יהושע: הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה²⁵ בחג למה מזכיר? אמר לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו. אמר לו: אם כן לעולם יהא מזכיר.

[משנה תענית, א, א]

²³ רש"י, סוכה ז ע"ב, ד"ה או שסמכה לכותל.

²⁴ בבלי סוכה, כ ע"א. וזו גם מסקנת הסוגיה.

²⁵ בירושלמי הנוסח במשנה הוא: "הואיל ואין הגשמים סימן ברכה", וההבדל ביניהם ברור.

שיטת רבי יהושע ברורה ומוסכרת היטב: כיון שגשם בחג אינו אלא סימן קללה, כפי שמבואר במשנה סוכה: "משלו משל: למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו",²⁶ אם כן ברור ופשוט שאין להזכיר גשם שאם ירד בחג יהיה לסימן קללה. רבי אליעזר מיישב את שיטתו בכך, "שאף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר", אולם מענהו אינו מובן לכאורה: ומה בכך שאינו שואל, הרי גם לדעתו אין אנו רוצים שירדו גשמים בחג? וכי מה זה מועיל שמזכירים ולא שואלים? ואכן, רבי יהושע במשנה מקשה על דברי רבי אליעזר: "אם כן לעולם יהא מזכיר?" ואכן, המשנה אינה משיבה דבר לקושייתו של רבי יהושע. אולם, הגמרא מציינת שני מקורות אפשריים שקושרים את חג הסוכות למים ולגשם לשיטת רבי אליעזר: ניסוך המים, שנהגו לנסך במקדש בימי החג, ומצות ארבעת המינים. הגמרא שם מכריעה, שרבי אליעזר למד את דינו ממצות ארבעת המינים, ומביאה שם ברייתא:

אמר רבי אליעזר: הואיל וארבעת המינים הללו אינן באין אלא לרצות על המים, וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר להן בלא מים, כך אי אפשר לעולם בלא מים.

[בבלי תענית, ב ע"ב]

רבי אליעזר מוצא אפוא קשר ברור בין חג הסוכות למים ולגשם; ארבעת המינים הללו גדלים על המים ולכן הם באים "לרצות על המים". ומאידך גיסא, דווקא חג הסוכות מתייחד בכך שלא ניתן לקיים את המצוה אם יורד גשם. ואם כן קשה: כיצד ניתן ליישב בין שני המרכיבים ההפוכים, ואף הסותרים, של החג! לשיטת רבי יהושע ההכרעה ברורה: כיון שאנו לא רוצים גשם בחג, אין להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפילה, וכמובן שאין לשאול גשמים. שיטת רבי יהושע ממשיכה באופן מובהק את תפיסתם של בית הלל שההלכה צריכה לבוא לידי ביטוי בחיים הארציים, ולהתיישב עם המציאות. כיון שסוף סוף איננו רוצים גשמים בחג, אין להזכיר זאת כלל בתפילה.

ייתכן שלשיטת רבי אליעזר, אף שגם הוא מודה שאין זה רצוי שירדו גשמים בחג, מכל מקום כיון שמצד האמת יש בחג גם עניין של בקשה וריצוי על הגשם והמים, לכן ראוי להזכיר בו את שבת ירידת הגשמים. חג הסוכות, חג האסיף, נמצא בתווך בין החורף לבין הקיץ, הוא מסכם את העונה החקלאית שעברה, ופותח את העונה החדשה שתתחיל עם זריעה והגשמים שיבואו וירונו את האדמה וינביטו את הצמחים.

בדיוק באותה המידה, הסוכה מהווה נקודת מפגש בין הארץ לשמים. הסוכה היא מקום השראת שכינה כמו המשכן והמקדש, שמקורה בשמים, אך שוכנת היא בארץ. בנקודת המפגש, כבכל נקודות מפגש, מתקיימת סתירה קיומית בין ההפכים הנפגשים. הארץ והשמים הם הפכיים בדיוק כמו החורף והקיץ, וכמו הרוחניות והגשמיות! בנקודת המפגש צריכים להתקיים שני הדברים גם יחד, היושב (שמסמל את הקיץ) והגשם (שמסמל את החורף). הסוכה הרי היא כ"סלם מצב אֶרְצָה וְרָאשׁוּ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה".²⁷ הסוכה צריכה

²⁶ משנה סוכה, ב, ט.

²⁷ בראשית כח, יב.

להיעשות מחומרים טבעיים של הארץ, "פסולת גורן ויקב",²⁸ ויחד עם זאת, היא חייבת להיות תחת כיפת השמים.

לשיטת רבי אליעזר, כיון שעונת הגשמים כבר הגיעה, לכן יש להזכירם בעונתם גם בעיצומו של החג. אבל מאידך, בארץ אין רוצים עדיין גשם כדי שנוכל לקיים את מצות הישיבה בסוכה, לכן רק מזכירים ולא שואלים. בחג סוכות אנו רק מזכירים את שבחו של הקב"ה כחלק מעניינו של החג, אך איננו מבקשים על ירידת הגשמים באופן ממשי ומדי.

ז. נכנס ויוצא כל הלילה

כפי שהבאנו לעיל, אם יורדים גשמים בחג אין זה סימן ברכה:

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות? משתסרח המקפה. משלו משל: למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו.

[משנה סוכה, ב, ט]

ובגמרא שם הובאה ברייתא:

תנו רבנן: היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד [לביתו], אין מטריחין אותו לעלות [לסוכה] עד שיגמור סעודתו. היה ישן תחת הסוכה וירדו גשמים וירד, אין מטריחין אותו לעלות עד שיאור [היום].

[בבלי סוכה, כט ע"א]

הברייתא מקלה עוד יותר, בכך שאם כבר יצא אדם מהסוכה בגלל הגשם, אזי גם אם פסק הגשם, אינו חייב להפסיק את סעודתו ולשוב ולהשלימה בסוכה, או לקום ממיטתו ולהמשיך לישון בסוכה, אלא יכול להמשיך את סעודתו את שנתו בביתו.²⁹ והנה בירושלמי למדנו על נוהג מיוחד של רבן גמליאל ורבי אליעזר בהקשר זה:

רבן גמליאל נכנס ויוצא כל הלילה; רבי ליעזר נכנס ויוצא כל הלילה.

[ירושלמי סוכה, פ"ב ה"י]

בעל קרבן העדה הבין שזו היתה דעתם להלכה, שחייב אדם להיכנס ולצאת אפילו כל הלילה: "דסבירא ליה, שחייב ליכנס אפילו כלילה כשפסקו הגשמים", וכן נראה בפירוש יפה עיניים.³⁰ אולם בעל עלי תמר ועוד אחרונים סבורים שרבן גמליאל ורבי אליעזר לא נהגו כך מעיקר הדין, אלא הם החמירו על עצמם.³¹

²⁸ בבלי סוכה, יב ע"א.

²⁹ בירושלמי סוכה, פ"ב ה"י, מרחיבים דין זה לכל צער: "תני: כשם שמפנין מפני הגשמים כך מפני השרב ומפני היתושין".

³⁰ יפה עיניים, בבלי סוכה, כט ע"א.

³¹ ובמראה הפנים (ההרחבות של בעל פני משה) הבין שכך הוא הדין ממש אליבא דרבן גמליאל ורבי אליעזר, על פי הירושלמי, אלא שהתלמיד שהורה אחרת (בהמשך הירושלמי שם) סבר שהם רק החמירו על עצמם: "האי תלמיד הוה סבירא ליה דהן מחמירין על עצמן היו, והורה כפשטא דברייתא דמייתי לה בבבלי דף כט, דקתני אין מטריחין אותו לעלות". וסיים בפרושו: "וכך היא המסקנא", היינו שלמסקנה זו רק חומרא.

כך או כך, אנו רואים עד כמה מצות סוכה חשובה לרבי אליעזר, ועד כמה הוא תופס אותה כמציאות טוטאלית שגם אם הוא נאלץ לצאת מהסוכה מחמת הגשמים, השרב או היתושים, הרי שהוא לא ויתר על המצוה והיה נכנס ויוצא כל הלילה. תיאור זה תואם לגמרי את הנאמר קודם. לשיטתו של רבי אליעזר קיימת חשיבות בקיום מצות סוכה בשלמותה בכל שעות ימי החג, ולפיכך גם ביום גשום, הוא לא רצה לוותר על המצוה בכדי לשמור על הרצף והשלמות שלה.

ח. סוכות – ענני הכבוד או סוכות ממש?

מחלוקת עקרונית מצינו בדברי התנאים ביחס למהותו של חג הסוכות:

תנאי: 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' (ויקרא כג, מג) – ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר; רבי עקיבא אומר: סוכות ממש עשו להם.
[בבלי סוכה, יא ע"ב]³²

לכאורה נראה, שפשט הפסוק מורה כדעתו של רבי עקיבא, שהקב"ה הושיב את בני ישראל בסוכות ממש בזמן הליכתם במדבר. אולם התבוננות נוספת מראה שדווקא דעתו של רבי אליעזר יותר קרובה לפשט; כי אם נפרש כרבי עקיבא קשה: מה המיוחד בכך שבני ישראל ישבו בסוכות הרי כל הולכי המדבר עושים כן בזמן שהם חונים?³³ מעבר לכך, מקרא מלא אומר שהקב"ה הושיב אותנו בסוכות: "למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל קהוציאי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג, מג) – ואם זה סוכות ממש אז מן הסתם הם בנו לעצמם, ומה צורך שה' יושיב אותם? זאת ועוד, מצינו במספר מקומות בתורה,

³² זו היא גרסת הגמרא דידן, אבל בספרא אמור, פרשה יב, פרק יז (יא), וכן במכילתא דרבי ישמעאל, בא, מסכתא דפסחא, יד, ד"ה ויסעו בני, הגרסה הפוכה: רבי עקיבא הוא זה שסבור שהסוכות הן זכר לענני הכבוד ורבי אליעזר סבור כדעה שאלו היו סוכות ממש. אנו הולכים כאן על פי גרסת הבבלי (שגם בכתבי היד השונים של הבבלי אינה שונה).

³³ רשב"ם כתב שפשט הכתוב מורה שאלו היו סוכות ממש, ואילו רש"י, רמב"ן ורבינו בחיי סוברים שהפשט מורה שאלה היו ענני הכבוד. בעל ערוך השולחן הסביר יפה את שתי השיטות (ועיינו גם אצל רבינו בחיי): "והנה לדברי רבי אליעזר, ודאי דשייך לעשות זכרון לדבר הגדול הזה שהקיפן בענני כבוד... דבענני כבוד היתה התגלות א-לקות ממש, כמו שאמר משה רבינו בעניינא דמרגלים: 'אשר עין בעין נראה אתה ד' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה' (במדבר יד, יד). אבל לרבי עקיבא, שאומר דהכוונה על סוכות ממש, מאי רבותא יש בזה, שתאמר התורה על זה 'למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי' (ויקרא כג, מג)? והעניין כן הוא, דמפני זה נצטוינו לעשות סוכות דוגמת הסוכות שעשו להם במדבר, כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות הסוכה גדול מעלתן של ישראל במדבר שהיו הולכין עם כוהן האנשים והנשים והטף ריבי רבבות במקום אשר אין בטבע האדם להיות בו, כמו שהעיד הכתוב: 'לא מקום זרע'. וכן אמר הנביא לישראל: 'המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה' (ירמיה ב, לא), כלומר דבמדבר הכתיב להם כל דבר ולא חסרו דבר, וכמו שאמר משה רבינו בפרשת דברים: 'ידע לכתך את המדבר הגדול הזה זה ארבעים שנה ה' א-לקיך עמך לא חסרת דבר' (דברים ב, ז). ונמצא דעיקר מצוה זו הוא זכרון המסע הגדול שבמדבר שלבד שלא היה מקום זרע, עוד אפילו בתים קבועים לא היה להם אלא סוכות בעלמא, ולזה נצטוינו לעשות סוכות דוגמתן למען נזכור גדול מעלתינו מהשגחת ה' עלינו מאחרי יציאת מצרים" (ערוך השולחן, אורח חיים, תרכה, ב-ג). לפי הסבר זה, לשיטת רבי אליעזר, נס הסוכות מתמקד במה שה' עשה לנו סוכות, ואילו לרבי עקיבא עיקר הזיכרון הוא על מעלתם של ישראל שהסכימו ללכת במדבר אחרי ה'.

שעננים מלווים את בני ישראל בזמן הליכתם במדבר. לעננים הללו יש משמעות גדולה מאוד: הם מבטאים באופן מובהק השראת שכינה שמלווה את עם ישראל במדבר. וכך שנינו במכילתא דרשב"י:

‘וה’ הולך לפניהם יומם בעמוד ענן’ (שמות יג, כא), מלמד ששבעה ענני כבוד היו עם ישראל: ‘יומם בעמוד ענן’ (שם), הרי אחד; ‘ועננך עומד עליהם’ (במדבר יד, יד), הרי שנים; ‘ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם’ (שם), הרי שלשה; ‘ובהאריך הענן’ (שם ט, ט) הרי ארבעה; ‘ובהעלות הענן’ (שמות מ, לו), הרי חמשה; ‘ואם לא יעלה הענן’ (שם, לז), הרי ששה; ‘כי ענן ה’ על המשכן יומם’ (שם, לח), הרי שבעה.
[מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרק יג, פסוק כא]

המדרש מראה בצורה ברורה את הליווי המתמיד והיומיומי של ענני הכבוד שהיו במדבר יחד עם בני ישראל. עננים אלו מבטאים השראת שכינה בישראל. למעשה, בכל פעם שיש התגלות במדבר היא מופיעה בצורה של ענן. נציין כמה דוגמאות נוספות. במעמד הר סיני נאמר: ‘ויאמר ה’ אל משה הנה אנכי בא אליך בצעב הענן בצבור ישמע העם בדרברי עמך’;³⁴ וכן: ‘ווישפן כבוד ה’ על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן’.³⁵ במעמד ההתגלות למשה בנקרת הצור נאמר: ‘וירד ה’ בענן ויחיצב עמו שם ויקרא בשם ה’’.³⁶ עבודת הקטורת ביום הכיפורים ביטאה עניין זה בצורה ברורה ביותר: ‘ויאמר ה’ אל משה דבר אל אהרן אריך ימים ואל יבא ככל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הפרכת אשר על הארן ולא ימות כי בענן אראה על הפרכת’.³⁷
לשיטת רבי אליעזר, הרעיון של חג הסוכות הוא זכר לענני הכבוד שהיו במדבר עם בני ישראל. ענני כבוד אלו אמנם ניטלו מאז,³⁸ וכן כמובן ענן הקטורת שהיה רק בזמן שבית המקדש עמד על תלו, אבל נותר לנו משהו מאותה חוויה, שהיא מעין ענני הכבוד, והיא הסוכה. הסוכה, מבטאת אפוא השראת שכינה, “צלא דמהימנותא”.³⁹
ציינו כבר לעיל, שהירושלמי לומד את דינו של רבי אליעזר מהצו אל הכוהנים שלא לצאת מאוהל מועד שבעה ימים:

ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם פי שבעת ימים מלא את ידכם. פאשר עשה ביום הנה צנה ה’ לעשת לכפר עליכם. ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה’ ולא תמותו פי כן צויתי.

[ויקרא ח, לג-לה]

נציין, שיש עוד שתי מצוות שבהן מופיע הדין של ישיבה שבעה ימים לצורך טהרה והשראת שכינה. כך מסכם זאת רש"י בפירושו על פסוק זה:

³⁴ שמות יט, ט.

³⁵ שם כד, טז.

³⁶ שם לד, ה.

³⁷ ויקרא טז, ב.

³⁸ לפי המדרש, ממותו של אהרן הכהן ניטלו ענני הכבוד. עיינו בבלי ראש השנה, ג ע"א.

³⁹ ראו זוהר, אמור, חלק ג, קג ע"ב - קד ע"א.

ורבותינו ז"ל דרשו: 'לעשות' – זה מעשה פרה, 'לכפר' – זה מעשה יום הכפורים (בבלי יומא, ג ע"ב), וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים, וכן הכהן השורף את הפרה.
[פירוש רש"י, ויקרא ח, לד]

ההשוואה בין שלוש המצוות ברורה: בכל המקרים יש הכנה של שבעה ימים שבהם הכוהנים פורשים מהעם, מטהרים ומתכוננים אל השיא שמתרחש ביום השמיני: ביום הכיפורים – הכנת הכוהן הגדול לכניסה לקודש הקודשים ולכפרה וטהרה של עם ישראל; בשמונת ימי המילואים – הכנתם של הכוהנים לחנוכת המשכן והשראת השכינה בעם ישראל; ובהזאת פרה אדומה – הכנת הכוהן כך שיהיה ברמת טהרה מספיקה על מנת שיוכל לטהר אחרים.

לשיטת רבי אליעזר יש להוסיף לרשימה זו, את הישיבה בסוכה. אלא שבשונה משאר הדברים, כאן הישיבה נעשית על ידי "כל האזרח בישראל".⁴⁰ סוכה היא מעין אוהל מועד, והישיבה בסוכה כמוה כישיבה במשכן כשענן ה' חופף עלינו.⁴¹

ח. סיכום

דיברנו לעיל על הסוכה כמקום המפגש בין הארץ לשמים וכמקום השראת שכינה. ראינו סדרת מחלוקות בין רבי אליעזר וחכמים ביחס למצות סוכה. כפי שציינו, מחלוקות אלו יוצרות הבדל ביחס לקיום המצוה בחג. ייתכן שעומק המחלוקת תלוי בשאלת מהות הסוכות שהיו במדבר, אם היו אלו סוכות ממש או ענני הכבוד. לשיטת רבי אליעזר, הסוכה מבטאת השראת שכינה מן השמים אל הארץ, ולכן אין ליצור "תשבו כעין תדורו" באופן הפשוט, אלא צריך לשבת ישיבה מלאה בסוכה, סוכה אחת, מתחילת החג ועד סופו ללא כל שיור. הסוכה מבטאת מציאות של השראת שכינה בישראל, ולכן היא מעין המשכן והמקדש, כאשר כל ישראל מתקדשים בקדושה זו אחת בשנה. לעומת זאת, רבי עקיבא שהוא ממשיך דרכם של רבי יהושע ובית הלל, רואים את הדרך להתעלות האדם, דווקא דרך הארץ, דרך ביתו ממש, ודרך סוכה ממשית. סוכה זאת הממשית היא כסולם שרגליו נטועות חזק בארץ, אך ראשו נמצא בשמים. יש להתחיל לטפס אל השמים מלמטה, מהארציות, ומקיום המצוות הארציות ודרכן להתחיל לטפס במסילה העולה בית א-ל. להסברנו, רבי אליעזר ורבי עקיבא שואפים בחג סוכות לאותה המטרה בדיוק: מפגש של האדם עם השכינה. המחלוקת שלהם היא בדרך להגשמת מטרה זו: לפי רבי אליעזר, יש להוריד את השמים אל הארץ, יש ליצור מציאות של קיום מצות סוכה בספרה עילאית ושונה לגמרי מחיי היומיום. לעומת זאת, לפי רבי עקיבא, יש להדגיש את העבודה של

⁴⁰ ויקרא כג, מב.

⁴¹ ייתכן שניתן להוסיף כתוצאה מהשוואה זו, שבישיבה בסוכה קיים גם מרכיב של הכנה ליום השמיני, שמיני עצרת, שבדברי חז"ל נתפס כשיאו של חג הסוכות: "אמר רבי אלעזר: הני שבעים פרים (שקרבים בשבעת ימי סוכות) כנגד מי? כנגד שבעים אומות. פר יחידי (שקרב בשמיני עצרת) למה? כנגד אומה יחידה. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: עשו לי סעודה גדולה. ליום אחרון אמר לאוהבו: עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה ממך" (בבלי סוכה, נה ע"ב).

העלאת הארץ אל השמים, ולכן יש להתחיל ממציאאות רגילה של סוכה, "ואי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל"⁴², אלא שמתוך כך יש לשאוף להתעלות אל על, אל השמים, שהסוכה נמצאת תחת כיפתם.

נראה שיש קשר ברור למחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא למחלוקת בית שמאי ובית הלל בשאלה מה נברא קודם, השמים או הארץ:

תנו רבנן: בית שמאי אומרים: שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ, שנאמר: 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ' (בראשית א, א). ובית הלל אומרים: ארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים, שנאמר: 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים' (שם ב, ד). אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, אדם בונה עלייה ואחר כך בונה בית? שנאמר: 'הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה' (עמוס ט, ו). אמרו להם בית שמאי לבית הלל: לדבריכם, אדם עושה שרפרף ואחר כך עושה כסא? שנאמר: 'כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי' (ישעיהו סו, א)...⁴³

[בבלי חגיגה, יב ע"א]

לשיטת בית שמאי, התכלית היא הכיסא, השמים, לכן יש לבנות אותו תחילה ורק לאחר מכן יש ליצור גם את השרפרף שעליו ינוחו רגלי היושב על הכיסא. הארץ אינה התכלית אלא ההתעלות לשמים, ולכן יש לבנות קודם את המטרה. לעומת זאת, בית הלל טוענים שלא ניתן להגיע אל העלייה אלא דרך הבית, ולכן חייבים לבנות את הבית קודם, ורק אחר כך את העלייה, שהנה שלב גבוה יותר. בית הלל מתחילים אפוא מהמציאאות הנמוכה, הארצית וממנה שואפים לטפס אל השמים. לעומת זאת, בית שמאי מתחילים מלמעלה מהתכלית וממנה יורדים הם אל הארץ.⁴⁴

⁴² בבלי סוכה, כז ע"א.

⁴³ וכן בירושלמי חגיגה, פ"ב ה"א; ויקרא רבה, בחוקותי, לו; תנחומא בראשית, יט. ועיינו גם בבבלי תמיד, לב ע"א, ש"זקני הנגב" ענו לאלכסנדר מוקדון ששמים נבראו תחילה כדעת בית שמאי, ועיינו בבית הבחירה להמאירי, שם, שהעיר על כך.

⁴⁴ וזו, למעשה, אותה המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל לגבי מצות הדלקת נר חנוכה: "תנו רבנן: מצות חנוכה – נר איש וביתו; והמהדרין – נר לכל אחד ואחד; והמהדרין מן המהדרין – בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך (בבלי שבת, כא ע"ב). לפי בית שמאי, עיקר העבודה הוא הורדת האור העליון אל המציאות הארצית, וכך לקשר יחד את המציאות ואת האדם אל השמים. לפי בית הלל, לעומת זאת, המטרה היא הפוכה: להעלות את המציאות הגשמית מעלה מעלה, וזאת יש להתחיל בהדלקת נר אחד בתחילת הדרך, ולהוסיף בכל יום יום עד שביום האחרון מגיעים אל השיא.